

ST. PIETERSHOF

S. DE JONG

DE GEBOUWEN
VAN HET ST. PIETERSHOF IN HOORN

De gebouwen van het Sint Pietershof in Hoorn

Ontstaan, Ontwikkeling en Restauratie

HET BEGIN

De thans geheel gerestaureerde en voor de bewoning gemoderniseerde gebouwen van het Sint Pietershof in Hoorn zijn in de loop der eeuwen gegroeid uit het op die plaats gestaan hebbende Kruisherenklooster.

Evenals in vele andere steden werden door verschillende religieuze orden ook in Hoorn aan het eind van de veertiende en het begin van de vijftiende eeuw kloosters gesticht.

Op een terrein ten Noorden van de stad hadden enkele inwoners van Hoorn voor 1426 een huis gebouwd voor religieuze doeleinden. Ze waren van plan om t.z.t. in een klooster-orde in te treden. Aan deze plannen kwam snel een einde, toen het huis in 1426 weer moest worden gesloopt, daar het op de plaats lag waar de eerste stadsgracht met omwalling werd gegraven. Vrees voor aanvallen van de troepen van Jacoba van Beieren leidde er toe dat dit werk snel werd uitgevoerd. Het terrein behorende bij het gesloopte huis bleef grotendeels buiten deze omwalling en tot 1457 braak liggen. Het werd beschouwd als eigendom van de Geestelijkheid. Op een verzoek van enkele Tertianen van het Sint Pauwels Convent binnen Amsterdam werd door de gevers en voogden van het land in 1457 gunstig beslist en nog in hetzelfde jaar bouwden zij er met toestemming van de Proost van West-Friesland een stenen pand. Daarvan werd het noordelijk deel als kerk ingericht, het zuidelijk deel als keuken en de ruimte tussen deze twee als 'Reventer' gebruikt. Het werd genoemd: 'Klooster Sinte Pieter'.

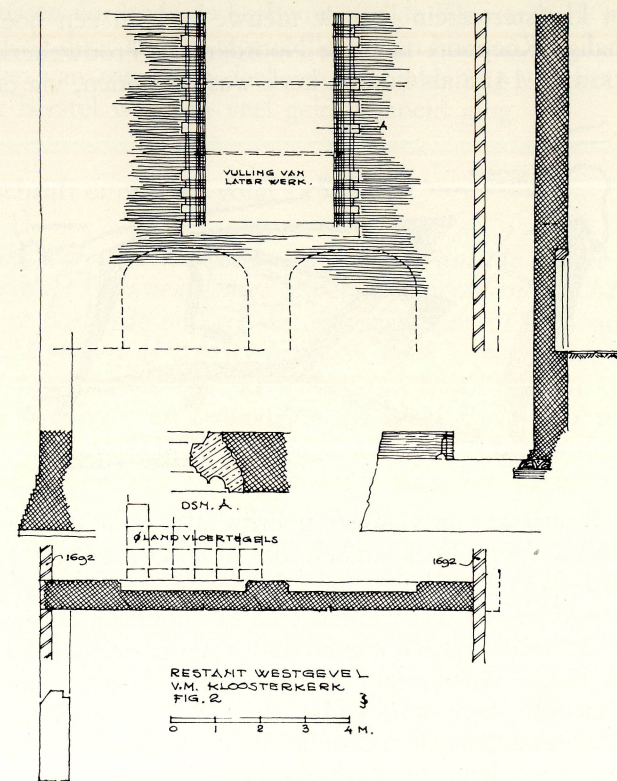
In 1461 gingen de meesten van deze Tertianen over naar de 'Orde der Cruysebroeders', het geen in 1462 door het algemeen kapittel werd bevestigd en waarbij het huis genaamd 'Sint Pietersdal' als convent in deze orde werd opgenomen.

De plaats van dit eerste kloostergebouw kon bij de restauratiewerkzaamheden niet worden gelocaliseerd. Het heeft vermoedelijk ook niet op de plaats van het huidige Sint Pietershof gestaan. Bij het bestuderen van de verschillende voorhanden zijnde stadskarten blijkt, dat de in Velius' Chronyk (blz. 73) genoemde Noord-Zuid richting van het gebouw alleen kan hebben gestaan langs het water van het Waaitje, thans Veemarkt. De kaart van Jacob van Deventer, ca. 1557, geeft de Dalskerk met bebouwing ten westen ervan langs het v.m. water van de Turfhaven en de Veemarkt. Wel zijn hierop ten Noorden van de kerk enige verstrooid staande gebouwtjes aangegeven. De volgende kaarten, de van omstreeks 1590 - gravure van Fr. Hogenberg te Mechelen en die van 1615 in Velius - geven dezelfde bebouwingsplaatsen aan, zonder dat er uit blijkt waar het eerste gebouw stond. De kaart van Velius geeft de toen nog aanwezige Baanstraatsloot aan (zie ook later), terwijl het oudemanshuis van 1617 uiteraard nog ontbreekt. Dit komt wel voor op de kaart uit Blaeu's Stedeboek van 1649. Merkwaardig is dat ook langs de noordgevel van de kerk bebouwing lijkt aangegeven. Overigens ontbreekt op deze kaart het omstreeks 1631 gebouwde Timmermans-gildehuis.

De eerste prior van het convent in Hoorn was pater Nicolaus van Haarlem. Deze begon in 1462 met de bouw van een 'nieuwe kerk aen haer Clooster / daer de Raad van Hoorn haer de muragie toe schenkte'. Steun van de burgerij van Hoorn voor deze bouw ontving men zowel in geld als in arbeidskracht. Niet bekend is, wanneer de kerk precies afgebouwd werd; wel dat er in latere tijd nog veel aan verbouwd en gerepareerd is. De kerk stond op de plaats waar nu de grote ingangsvleugel van het hof aan het Dal is en stond, ten opzichte van dit gebouw, iets meer gedraaid in oost-west-richting.

Tijdens de restauratie zijn verschillende gegevens ervan te voorschijn gekomen. Al in 1924 werden funderingsresten van het Koor der kerk aangetroffen. Het gehele gebouw was op een roosterfundering gezet. Het meest sprekende restant dat tevoorschijn kwam bij de restauratie was een fragment van de westgevel van deze kerk, met de profileringen van de kantmontans van het grote venster en aan de binnenzijde met twee nissen, welke aan de bovenzijde waren afgesloten door korfbogen (zie fig. 2). Het steenformaat bedraagt 23 bij 11,3 cm, 16 lagen is 98 cm. De fundering zit thans vrij diep, hetgeen mede een gevolg is van de in 1520 gepleegde verhoging van de straten en terreinen in de stad. Onder de

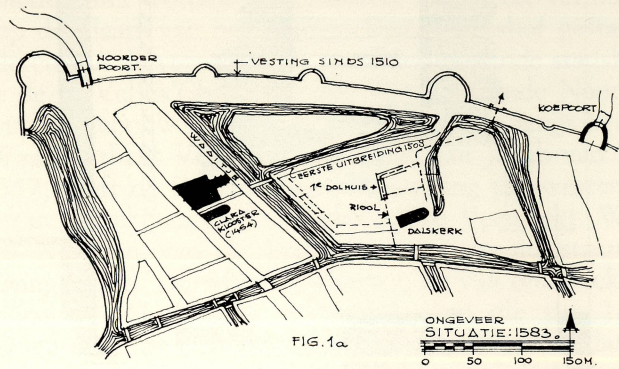
tweede prior, Gerbrandes Angelus Suecaniss, sinds 1473, ontwikkelde het klooster zich verder en zullen er meerdere uitbreidingen en verbouwingen hebben plaats gevonden.

In juli 1482 werd Hoorn door troepen geplunderd. Deze inneming en plundering, een van de vele die in de tweede helft van de vijftiende eeuw de stad teisterden op bevel van stadhouder Maximiliaan en een gevolg van de Kabeljauwse twisten, bracht zeer veel schade in Hoorn en ook aan dit convent. Financieel ging men er niet meer op vooruit, zodat pas elf jaar later (in 1493) werd besloten tot het herbouwen en vernieuwen van het klooster en de kerk. Doordat een in eigendom verkregen stuk land te gelde werd gemaakt kon men beginnen de plannen uit te voeren. In 1502 begon men aan het nieuwe koor en vorderde daarmee tot het beglazen.

Lag het klooster tot nu toe buiten de eerste bewalling, in 1508 komt hierin verandering. Toen maakte men de eerste stadsuitbreiding, het complex kwam binnen de stadswallen en muren. Juist

achter het kloosterterrein liep de nieuwe wal, in een hoek vanaf de voormalige Koepoort naar de Noorder- of Vrouwekerk, waarvan de bouw in 1426 als houten kerk was begonnen, via de tegen-

woordige Baanstraat en vandaar noordwaarts naar de voormalige Noorderpoort. Deze hoek tussen de Koepoort en de Noorderpoort werd twee jaar later, met de ommuring, rechtgetrokken. Op de eerstgenoemde wal werden toen de lijnbanen aangelegd, die in 1633-1635 weer werden afgebroken, waarna de toen aangelegde straat aan beide zijden werd bebouwd met huizen. In officiële stukken noemde men deze straat eerst de Vrouwestraat. Later kreeg ze de naam Baanstraat, welke is afgeleid van de volksnaam 'stikkende baan' (kapotte of afgebroken lijnbaan).

Voor deze eerste stadsuitbreiding was het klooster der kruisheren vrijgesteld van meebetaling aan de kosten, daar ze in grote financiële moeilijkheden waren geraakt wegens de herbouw van het klooster. Enkele jaren later, in 1516, moesten ze ondanks hun armoede wel meebetalen aan een algemene vordering vanwege oorlogshandelingen.

De 'gang' door de Ramen werd omstreeks deze tijd bestraat door het stadsbestuur, hetgeen voor het klooster een verbeterde verbinding met de stad betekende.

Door het wederom afstaan van een stuk land voor deze stadsverbetering kreeg het klooster toestemming om gedurende vier jaren een bede door de stad te doen en tevens mocht door het klooster ingekocht bier en wijn accijnsvrij worden geschonken, mits voor eigen gebruik. Dergelijke voordelen waren voor het arme klooster zeer welkom. Tevens werd het bevrijd van het onderhoud van de kolk achter het convent. Deze kolk was vermoedelijk de lozing van het water van het Nieuwland en van het Munnikenveld - toen nog onbebouwd - op de stadsgracht.

Ondertussen vorderde de herbouw van de Kloosterkerk maar langzaam, mede door allerlei tegenvallers. Eén hiervan was het in 1519 omwaaien van een groot deel van de omheining van het klooster, met het herstel waarvan veel geld gemoeid ging.

Velius schrijft er over als volgt (1519):

Desgelijks waren de Kruyce-broeders mede doende aen de pilaernen van 't uytlaet / en aen eenige andere timmeragien van haer kerk / maer dese vorderde weijnig. En een jaar later (1520) noteert hij: Desen tijd gingen de Kruyce-broeders noch al voort met de begonnen timmeragien aen haer kerk / en maekten een nieu kruys-werk met een uyt-laet / en verhoogden de vloer heele acht voeten tefens / soo dat men nu eenige trappen moest opgaen om in de kerk te komen / daer men te vooren neder ging. En dit werd al bij de broeders selfs bearbeijd / met weijnig hulp van de Burgers / en sonder hulp van de stad. Haer kerk met het kruys-werk werden noch van het selve jaer onder het houten dak gebragt; en zij smeten het stenen welfsel over het choor af / te vooren de glasen / banken / en orgel wel met planken bedekt hebbende / en de vloer en de outaers met loof-ried en ander ruygte: niet te min scheurde de hooge outaer midden deur / overmids de steenen onder 't af breken met veel grooter stukken neerschoten als men wel gewilt hadde.

Via dit soort moeilijkheden was het dan in 1521 zo ver, dat het leiendak werd aangebracht en de kerk klaar was. Het 'Kruyswerk' waarover Velius het hier heeft is op geen der eerder genoemde kaarten aanwezig. Wel is aan de zuidzijde van het hoofdgebouw aan het Dal een gedeelte fundering gevonden onder het straatwerk, dat wijst op de genoemde 'uytlaet' aan de kerk.

In de toren op de binnenplaats van het hof hangt een klokje met het opschrift: JHEZUS MARIA ANNO DNI MCCCCXXIX (1529), dat waarschijnlijk wel in het dakruitertje van deze kerk zal hebben gehangen en in 1573 zowel als in 1940-'45 aan de geschut-smeltkroezen is ontsnapt. Van hoe het de Kruisheren in Hoorn verder is gegaan is in de archieven weinig meer te vinden. De hervormingsperiode, die hier in 1535 begon met enkele wederdopers, zal op geloofsgebied ook hier een minder rustige tijd zijn geweest. Doch daar het stadsbestuur tot 1572 rooms-katholiek bleef zal men de Kruisheren weinig overlast hebben bezorgd.

NA DE HERVORMING

Na de Hervorming en de saecularisering, ook van het klooster Sinte Pietersdal, kregen de gebouwen van dit convent andere bestemmingen. De vele ziekten van epidemische aard - zoals de pest - die in die jaren veel voorkwamen, vereisten afzondering van de patienten. Zo werd de kloosterkerk een tijd lang gebruikt als pesthuis, tot in 1599 tijdens één der hevigste epidemieën aan het Dal tegenover het Clara-Klooster een pesthuis werd gebouwd, dat in 1685 werd omgebouwd tot huizitten-huis (zie ook: 1971 - 38e bundel Oud-Westfriesland, blz. 117). Andere zware pest-epidemieën in Hoorn zijn geweest o.m. in 1515, 1562 en 1567. Na 1599 is de kloosterkerk een tijd lang in gebruik geweest als oefenlokaal voor de schutterij.

De overige kloostergebouwen werden in 1577 in gebruik genomen als oudemannen-huis, nadat ze in eigendom van de stad waren overgegaan. In het memoriaal van de Burgemeester van Hoorn, folio 17, staat:

de Staaten van Holland en Zeeland hebben eyndelijk en gemeensamerhand verstaan en geresolveerd, dat alle conventen en kloosters binnen de steden mitsgaders de districten, de gront plaatze Erven en de Eygdommen van dien zullen blijven tot behoeff gebruik en profijte van elke stede, omme dezelve bij hen tot eygdommen aengemerkt en behouden te mogen worden ende ge-employeerd tot hunnen besten.

*Gedaan binnen Haarlem den 23 Mey 1577
geschreven ter ordonnantie van de Staaten bij mij*

(get.) de Rechten

gecoll.t. jegens zijne origineele geschreven en getekent alsvoren en daarmee te accordeeren bij mij

(get.) J. Coster.

EEN RIOOL

In maart 1583 werd op verzoek van het Stadsbestuur en met vergunning van Prins Willem van Oranje een niet met de stadsriolering in verbinding staand riool aangelegd, om ter meerdere versterking van de stad, *het land buiten de muren te spoediger onder water te kunnen zetten bij noodzakelijke defensie tegen den vijand.* Dit riool, waarvan de inlaat was aan de Turfhaven (deze had verbinding met de zee) liep voor langs de westgevel van de kloosterkerk, langs de Mosterdsteeg en takte af naar rechts. Door middel

van twee schuiven, waarvan de natuurstenen geleidingen bij de restauratie te voorschijn kwamen, werd de doorstroming geregeld. De aftakking naar rechts liep onder de v.m. Hoedenmakerssteeg (thans Spoorstraat), achter de huizen van het Munnikenveld langs en onder het Vrouwenhofje door naar de vest en vervolgens in de vroegere stadsgracht, nadat het zich ter plaatse, waar nu het Rozehof is, eerst weer had verenigd met het eerder genoemde rechtdoorgaande stuk (zie fig 3). De genoemde aftakking bevindt zich in het

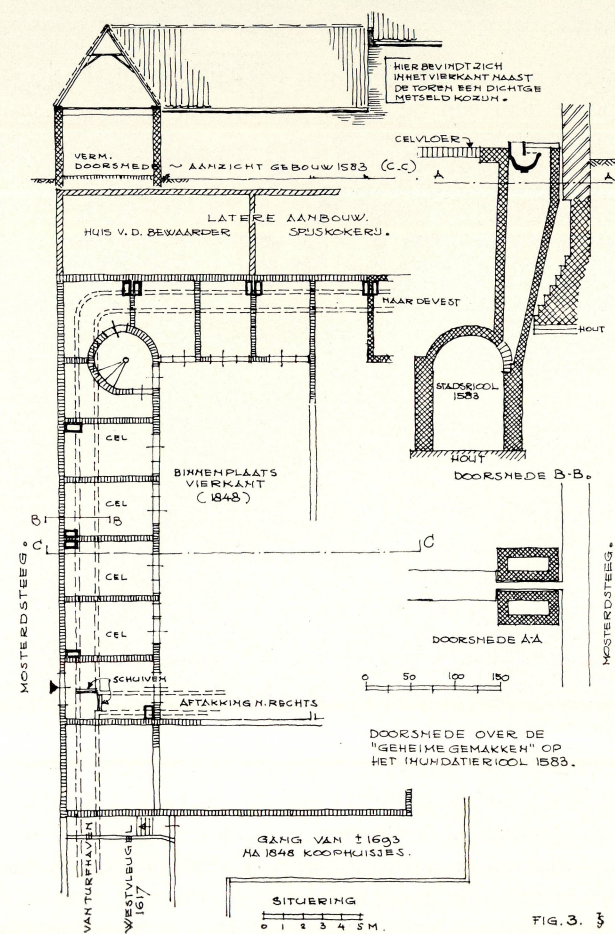

FIG. 3. 3

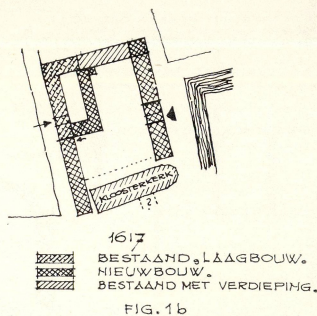
Vierkant, daar waar eertijds de ingang van het huis van arrest was, vanuit de Mosterdsteeg. Op 't rechtdoorgaande en aan 't eind van 't vierkant naar het oosten afbuigende riool bevindt zich een serie aansluitingen in dezelfde steensoort gemetseld, van waarschijnlijk

secreten, die bevestigen dat boven dit riool meteen een L-vormig gebouw is gemaakt, dat thans deel uitmaakt van het latere vierkant en de noord-vleugel aan de binnenplaats van het hof. Dit betekent dat hier omstreeks 1583 het eerste dol- en tuchthuis is gebouwd. Bij onderzoek tijdens de restauratie is gebleken dat dit bouwwerk bestond uit slechts één bouwlaag met een kap t.p.v. het vierkant, terwijl de rest, de noord-vleugel, vermoedelijk een verdieping had.

DE 17e EEUW

In 1617 werd het oudemannenhuis geheel gewijzigd en verbouwd. Het overgrote deel van de kloostergebouwen zal toen, voor zover

deze aanwezig waren, zijn gesloopt. Men bouwde hiervoor in de plaats een oostelijke en westelijke vleugel. De oostelijke vleugel, langs de al eerder genoemde Hoedenmakerssteeg, begon op zeer korte afstand van het koor van de kloosterkerk. In noordelijke richting bevatte ze beneden vijf woningen en vervolgens de poort, welke toen de Waterpoort. Op de kaart van Blaeu van 1649 staat deze westelijke vleugel als laagbouw aangegeven met een verhoging boven de poort. De juistheid hiervan moeten we echter betwijfelen, daar thans niet is gebleken dat de verdieping op deze vleugel later zou zijn gemaakt. Jammer dat de poortomlijsting in 1901 is verhoogd waardoor de verhoudingen zijn zoek geraakt. De bekroning van de poort, met het jaartal 1617, bevat in een doorbroken fronton in een nis een beeldje van Sint Pieter. Naast de poort was dan nog een iets bredere travee met een kelder er onder, die in noord-zuid-richting in tweeën was gedeeld. Behalve een afwijkende wooneenheid, zal in dit deel ook de toegang naar de er boven gelegen woningen zijn geweest. De gang liep op de verdieping langs de straatzijde.

Interieur voor de restauratie

(Rijksdienst Monumentenzorg)

De westelijke vleugel was langer en omvatte negen traveeën; ze liep nog voorlangs de westgevel van de kloosterkerk en sloot aan de noordzijde aan bij het reeds genoemde dol- en tuchthuis, aldaar eindigend met een toegangsdeur op de binnenplaats, waarachter de trap was naar de verdieping-woningen. Bij de bouw van het vierkant is deze deur aan de buitenkant enigszins in het gedrang gekomen, hetgeen aan de gemetselde toog achter het dak van de latere gang nog te zien is. Op de verdieping van deze west-vleugel, waarbij de gang langs de Mosterdsteeg liep, is blijkens een daar aanwezige schouw, een zaal-ruimte (vermoedelijk de latere vrou-

Interieur na de restauratie

(Studio Flevo Enkhuizen)

wenzaal) geweest, die drie traveeën omvatte. In totaal werd in 1617 zo een flink aantal woningen bijgebouwd in het Pietershof. De indeling van deze wooneenheden kunnen we nog zien op één van de door huismeester J. V. Meijer in 1882 getekende plattegronden. Dit is een zeer ijverige man geweest, die omstreeks 1880 het hele hof in tekening bracht en ook voor de regenten ontwerpen op papier zette voor herindeling van enkele ruimten. De woningen bevatten een kamer, waarin zich een schouw met ingegraven aardewerk doofpotten ernaast bevond, bereikbaar vanuit een portaal; naast dit portaal bevond zich de bedstede, waaronder een keldertje. Boven het portaal en de bedstede bevond zich nog een soort tussenverdieping of insteekkamertje, met een steile trap vanuit het portaal bereikbaar. De toegang tot alle woningen was op de binnenplaats. Het is enigszins vreemd dat bij de oostelijke vleugel de portalen en bedsteden aan de binnenplaatszijde (= west) zijn gebouwd, terwijl men bij de westelijke vleugel blijkbaar zo

met de buitendeur in de kamer stapte, daar hier de bedsteden (met keldertje er onder) en een kast tegen de Mosterdsteeg-gevel (= ook west) waren gebouwd. Pas na 1882 is in deze vleugel die situatie omgedraaid, zodat de na de bouw van de galerijen wel erg donkere kamertjes weer een buitenraam kregen in de gevel van de Mosterdsteeg. De tekening van Meijer is echter juist, gezien de plaats van de stookplaatsen. De ramen van de woningen op de verdieping zijn later gewijzigd. Het zijn oorspronkelijk kruiskozijnen geweest, waarvan de onderdorpel hoger lag (te zien aan het metselverband) dan de tegenwoordige zes-ruits-schuiframen. Waarschijnlijk slechts geringe tijd later is de oostelijke vleugel uitgebreid met een grote zaal. De inkassingen in het metselwerk aan de binnenplaatsgevel zijn duidelijk zichtbaar. Op twee tekeningen van Pronk uit 1727 is te zien dat de noordelijke gevel eindigde in een trapgevel. Aan de zuidzijde, tegen de kelder van de eerdere bouw aan en onder de daar later ingebrachte regentenkamer, werd een kelder uitgegraven waarboven zich een opkamer bevond. Later zijn de kelders doorverbonden. In deze opkamer is sedert de bouw een stookplaats geweest.

De oorspronkelijke bestemming van bovengenoemde grote zaal is volgens mij eetzaal geweest; later, in de 19e eeuw en mogelijk al langer, was ze als stads-venduzaal in gebruik. Op de tekening van Meijer staat ze aangegeven als steenenzaal. Dit ter onderscheiding met een ook aanwezige houten zaal, waarover later meer. Van deze zaal is de verdiepingshoogte ca. 60 cm hoger dan van de woonvleugel. Zware eiken balken met fraaie sleutelstukken op zandstenen consoles dragen de zoldervloer, die oorspronkelijk niet was ingedeeld. De ramen die thans op de verdieping zitten zijn later gewijzigd, evenals die beneden. De goot- en nokhoogte werd aangepast aan de woonvleugel, zodat de zolderruimte boven de zaal vrij hoog moet zijn geweest.

HET VIERKANT

Eveneens in 1617 of iets later werd 'het Vierkant' gesticht en ingericht als dol- en tuchthuis, behorende onder toezicht van de regenten van het hof, welke functie het tot 1814 zou houden. Deels met gebruikmaking van het uit 1583 stammende gebouw werd rondom een binnenplaats een bouwwerk gemaakt. Op deze binnenplaats, die bereikbaar was vanuit de Mosterdsteeg via het reeds eerder genoemde ingangsportaal (met de rioofaftakking), kwamen de celdeuren met nog een aantal toegangen o.a. de trap naar de bovenverdieping in het noordelijk bouwdeel uit. Ook is er een

tekening van Pronk uit 1727 van de westelijke in 1926 verbouwde gevel van de binnenplaats. De oostelijke vleugel van het vierkant had tot in de 18e eeuw aan de zuidzijde een trapgevel.

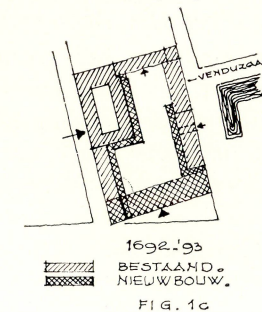
Op de verdieping zijn, gezien de plaatsing van de ramen, geen cellen geweest, doch het westelijk en oostelijk bouwdeel waren daar als zaal ingericht; het zuidelijke deel boven en beneden zal bestemd zijn geweest voor de woningen van bewakers, de keuken en overige ruimten. De indeling van de verdieping van het noordelijke deel was vanwege de vele verbouwingen, waar ik nog op terug kom, niet meer te achterhalen. Mogelijk is, dat de later vermelde houten cellen al bij de bouw aanwezig waren. De inspringende hoek achter 't torentje ontstond doordat men gebruik maakte van de gevels van het daar reeds aanwezige bouwwerk, dat ook blijkens een dicht-gemetselde raamopening op de verdieping uit een vroegere periode stamde, wellicht omstreeks 1585 (zie Fig. 3). Men moet het dan zo zien, dat van dit L-vormige gebouw de noordelijke vleugel een verdieping had. De architectuur van dit Vierkant aan de binnenplaatszijde van het hof is identiek aan de eerder genoemde vleugels en de stenen zaal van 1617. Alleen zullen onder de met natuursteenblokjes versierde boogafsluitingen op de begone grond geen normale kruiskozijnen zijn geweest, maar zeer hoog-geplaatste vensteropeningen, vermoedelijk met dikke traliën, zoals die ook voorkwamen in de kruiskozijnen op de verdieping. Ook hier zijn de kruiskozijnen later vervangen door langere zesruits schuifkozijnen.

In de N.W.-hoek van de binnenplaats werd naast en tegen het Vierkant en het oudere bouwwerk een eenvoudig torentje gebouwd, waarin het eerder genoemde klokje hangt en dat voorzien werd van wijzerplaten met één wijzer. Het uurwerk was in 1774 gemaakt door Damis Starre. Hij was sinds 1769 klokopwinder en -reparateur van de stad. Het uurwerk werd in 1933 gerestaureerd door Jac. Bossert. Het tweede klokje, dat in 1943 gelijk met de oude klok werd gevorderd, was gegoten in 1752 door de Hoornse klokkengieter J. N. Derck. Dit tweede klokje is niet teruggekomen en in 1949 vervangen door een exemplaar dat werd geschonken door de vereniging 'Oud Hoorn'.

Het bouwdeel dat de binnenplaats van het hof aan de noordzijde afsloot, tussen de stenen zaal en het vierkant, is thans geheel verdwenen door de bouw van het Rozenhof. Hierboven is reeds gezegd dat het vóór 1617 was gebouwd, doch uit het archief worden we hierover niets wijzer. Wel zijn uit latere tijd nog tekeningen bewaard, waaruit de wijziging van de bestemmingen enigszins blijkt.

Sinds 1639 is het Pietershof oude mannen- en vrouwenhuis. In 1630 werd het oude-vrouwenhuis aan de Wisselstraat, dat in 1606 gesticht was, opgeheven en de bewoners ervan werden in 1639 aan het hof toegevoegd. Een jaar eerder waren de bezittingen van het armenweeshuis door de regenten van het hof overgenomen. In 1662 kwamen daar nog de proveniers uit het toen allang opgeheven leprozenhuis bij. Dit leprozenhuis bestond reeds in 1445 en lag buiten de stad aan de Keernerweg. De laatste provenier stierf in 1832.

Van alle tot nu toe besproken bouwwerken heb ik in de archieven geen beschrijvingen of rekeningen aangetroffen. De financiële toestand van het oudemannen- en vrouwenhuis was door alle bouwactiviteiten, het verzorgen van de oudjes en ondanks de verkregen bezittingen van andere instellingen die natuurlijk ook hun schulden meebrachten, in niet te florissante omstandigheden geraakt. Al in 1629 was het Sint Pietershof bezwaard met een schuld van 56.000,— gulden. Dit duurde tot in de negentiende eeuw toen Mr. P. van Akerlaken een poging tot sanering ondernam.

Door het opnemen van bewoners uit andere tehuizen werd de capaciteit van het hof te klein, zodat men omstreeks 1692 overging tot het gedeeltelijk slopen van de oude kloosterkerk en het bouwen van de grote vleugel aan het Dal, welke vleugel wij nu nog kunnen zien. Ook hier zijn weer de oorspronkelijke kruisvensters in schuiframen gewijzigd en eveneens in de achttiende eeuw kregen de dakkapellen hun Lodewijk XV-houtsnijwerk-versiering. In 1901 werd de gevel aan de Spoorstraat geheel vernieuwd.

In eerste instantie werd het gebouw aan de binnenplaats losgehouden van de in 1617 gebouwde oogstvleugel; de nu nog aanwezige ingangen met de hoge stoepen verklaren de steeg die hier ter plaatse moet zijn geweest. Wel zullen de oostgevel en de kap meteen doorverbonden zijn geweest.

Om tot de vrij monumentale opzet van het gevelfront aan het Dal

te komen hebben de huisjes van de westelijke in 1617 gebouwde vleugel wel de nodige moeilijkheden gegeven. Zonder deze twee huisjes, die min of meer in de weg stonden, te willen slopen heeft men veel moeite gedaan om ze in 1693 achter het nieuwe gevelfront te verbouwen. Hiervan treffen we in het archief een bestekje aan, waarin:

*De Heire vaders van het Synte pietersof wilt bestede het afbreken en het weder om op macken van een nieuwe gevel voor die twee woningen op de hoecke van de moster steyg . . . Na het gehele werk,, de kruiskozijsen en het deurkozijsen, de muren van grauwe moppen en voegen te loot, de wijzigingen aan de kap en goten te hebben beschreven, komt de indeling aan bod: *Noch een bestede met een kelder en trap en borden met sijn toebehoren als in 't voorgaande besteck . . . En aan het slot . . . Voorts alles ten lasten van den aennemer en conditie als in het ander bestek.**

Waar van aennemer is gebleeven Gerrit Jansz van Alckemade voor de somma van vierhondert en vijftigh gulden. Actum Hoorn den 20 Janueary 1693

w.g. Gerrit van Alckemade, mr. miselaer.

Tweemaal wordt dus verwezen naar het vorige bestek, dat betrekking moet hebben gehad op de grote bouw en helaas niet is teruggevonden. De kwitantie van de betaling aan van Alckemade voor dit werk, maar ook van het metselwerk aan het grote gebouw, welke door derde is geschreven en door hem ondertekend, luidt als volgt:

Bekenne ik onder geschr. Gerrit Jansz van Alckemaade Meester-metzelaar tot Amsterdam in volle voldoeninge ontvange te hebben uyt handen van de regenten van t oude mannen en vrouwen huys tot Hoorn eene somma van vierduysend driehondert gulden in voldoeninghe van mijn aangenomen werck inconformite van t gemaakt en onder-getekend besteck van den vijftiende Novemb: XVJc twee-en-tnegentigh; mitsgaders noch vierhondert en vijftigh gulden in voldoeninghe van t aengenomen werck conform een tweede besteck bij mij ondergetekent op den 20ste January 1693 ende daer-en-boven noch hondert gulden voor de beloofde premie ter oorsaake 't voorse werck op Passe onder 't dack is gebracht volgens gemaakte conventie; laastelijck noch vier hondert gulden voor buyten praetensie monterende te saamen eene somma vijf duysend twee hondert en vijftigh gulden waer mede ik van alles, niets uytgesondert, bekenne ten volle betaelt te zijn.

Actum Hoorn den sestiende July sestien hondert drie entnegentigh.

w.g. gerrit van Alckemade, mr. misselaer.

Een ander op dit gebouw betrekking hebbende verklaring van aanneming is die van de omlijsting van de hoofdingang aan het Dal en die op de binnenplaats. Van deze laatste omlijsting is zelfs een tekening aanwezig. De verklaring luidt als volgt:

Ick ondergetekende Jan Geijselingh beken aengenomen te hebben van de heeren voogden vant s'pieterhoff te maecken en te leveren dat t er niet sal werden naer gemackt een groote harstene poort op de maet naer de teykeningh en een viercant hardtstuck boven de selve om eenigh geschrift in te setten en uyt te houden soo als bij de voogden sal worden geordonneert. Aent cosijn boven de poort aen weer sijden een kleeuw en een plancier boven het cosijn, alles van harsteen, item een harstene plintie, aen beijde de schoorstenen even boven het dack, en een lijst boven op beijden schoorstenen alles van harsteen.

Boven int fronti spries te maecken een harstene eenhoorn met een schilt in de poot waerop een hoorn gebouwen.

Aen elcke zijde boven de poort een hangde fiston van vijf schilden met de wapens van ijder heer.

item een schiltie op ijder hoeck van de poort met soo danige wapentjes als sal werden geordonneert.

item te leveren de deckstenen a 1 en 1½ voet breed tot de stoep en de twe in de poort en de selve de gaten in te houden tot de leuningh.

item op de binnenplaes van de poort een harstenen lijst en drie brerer decksteens treden om uyt de poort op de plaes te gaen. alle het welcke voorsz, staet beloove ick te volbren en te leveren onder verbandt als naer rechten voor de somma van vier hondert en vijf en twintigh gulden.

Actum Hoorn den 18 Novemb : A° 1692

wg J. Gijseling.

Ontvangen bij mij ondergesz uyt handen van de heeren voogden vant oude mannen en vrouwen huys op Rekeningh van dit omme staende contract de somma van drie hondert gulden.

actum Hoorn de 11 april a° 1693

wg Jan Gijseling.

Hieruit blijkt dat aan Jan Gijseling minder is uitbetaald dan was overeengekomen. Ik vermoed dat dit komt omdat de poort op de binnenplaats niet is voorzien van een natuurstenen omlijsting, maar gemetseld werd. Later is dit metselwerk gepleisterd en in 1932 weer ontleisterd. Onder de gebeeldhouwde wapentjes ter

Galerij langs oostvleugel

(Rijksdienst Monumentenzorg)

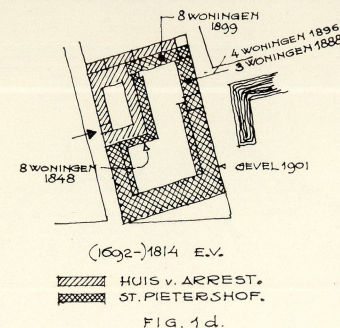
weerszijden van het verdiepingraam staan links de namen van de burgemeesters en rechts die van de regenten in 1692. 'De schilties op yder hoeck' geven niet de indruk dat er ooit een wapenfiguur op werd aangebracht.

De indeling van de in dit gebouw gemaakte woningen was vrij ruim van opzet: een voorkamer met stookplaats en een achterkamer met daar tussen de bedsteden en kasten, waarlangs een gangetje met een trap naar een insteekkamertje boven de bedsteden. De beneden-woningen hadden een keldertje onder de bedsteden. Rechts van de binnenplaats-ingang was de 'bestekamer', een vertrek in twee afdelingen verdeeld, met in elke afdeling vier pleeën, zonder tussenafscheidingsen, op een rijtje. Deze pleeën zijn later (ik meen in 1890) verbouwd en in 1925 van waterspoeling voorzien. De galerijen langs de in 1617 gebouwde west- en oostvleugel en het vierkant, wat eigenlijk doorlopende tochtportalen zijn, werden gebouwd nadat de vleugel aan het Dal gereed was.

Den 18e EEUW

In het jaar 1700, op 22 mei, wordt het vierkant, en volgens Van Akerlaken ook de keuken en een deel van het oude gebouw, voor een groot deel door brand verwoest. Direct daarna werd met de

herstelwerkzaamheden begonnen. Bij de restauratie zijn op enkele plaatsen nog de brandsporen teruggevonden. Tevens ontdekten we in de zaal op de verdieping van de oostelijke vleugel tegen de

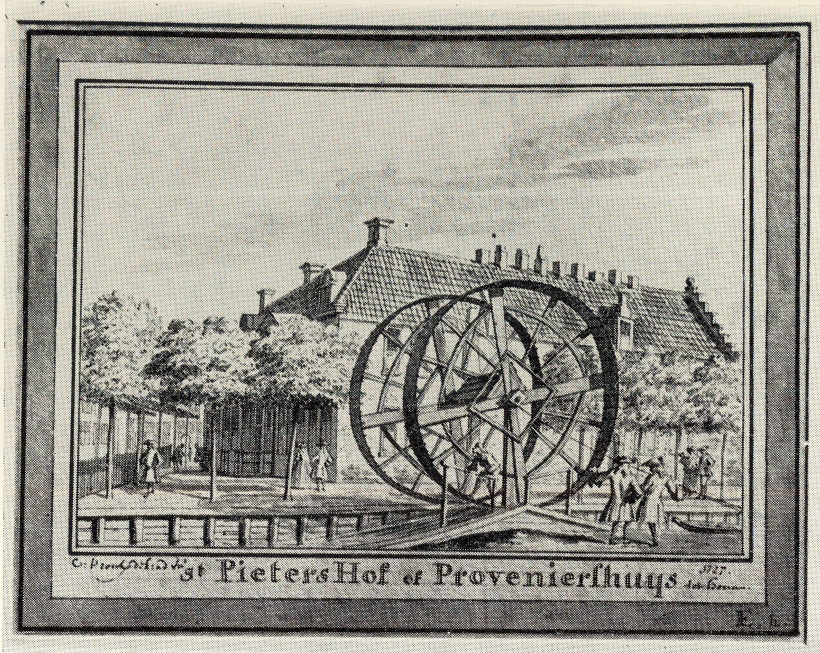
zoldervloer in drie balkvakken een gedeeltelijke beschildering uit het begin van de 18e eeuw. Deze was echter te vaag om er iets van te kunnen herkennen en is nu weer achter een plafond weggewerkt.

De achttiende eeuw kenmerkt zich ook hier als de tijd, waarin weinig nieuwbouw en uitbreiding plaats vond. Des te groter in aantal waren de verbouwingen en verfraaiingen die aan en in de verschillende bouwdelen werden aangebracht. Deels hielden deze verband met het uitbreiden van de bestaande capaciteit om de nog steeds slechte kaspositie van het hof enigermate te verbeteren. Uit de archieven is een aantal gegevens hierover bekend, maar bij de gegevens in de rekeningboeken wordt zelden nauwkeurig vermeld voor welke werkzaamheden men de bedoelde uitgaaf heeft gedaan. Van andere werkzaamheden treffen we echter bestekken en omschrijvingen aan en kan daardoor worden nagegaan wat de kosten zijn geweest en wie een bepaald werk heeft uitgevoerd.

In 1720, op 4 november, kregen de regenten toestemming om de binnenmoederskamer, al vele jaren buiten gebruik zijnde, te verbouwen tot drie woningen. Van deze verbouwing, die geschat werd op 700 à 800 gulden, is ook het bestek aanwezig. Daar volgens dit bestek deze woningen identiek werden gebouwd aan de al bestaande, is het mede door latere verbouwingen van de stookplaatsen, niet gelukt de voormalige binnenmoederskamer te localiseren. Ze lag ergens op de begane grond, want:

sal den aannemer make onder ider beste een samente kelder diep onder de laninge 5½ voet, ter wijte van de bestede met een stene trapje in de kelder te gaan. En ook: . . . de bestede de optreed hoogh uyt de vloer twee voet met een gesnede stuck om light in de kelder.

Tekening C. Pronk 1727

(Westfries Museum)

Veel komen we bij de oude bouwwerken secundaire materiaal-toepassingen tegen; ook in dit bestekje:

Dese drie huysjes te bevloere met de ouwe steene die tegenwoordigh in de ouwe vloer ligge met een gladde kant omtjer / voors alles wel en dicht te belegge met een steentje op de vloer neer (= plint) van de ouwe afgebrooke die goet sijn / voors alles wel rape en playstere soo 't behoort na den eijs van t werck.

Op 24 januari 1728 wordt aan Claas Roelant en Jan Berkhout betaald voor het maken van de bestekken van het hek voor het bleekveld 12 gulden en op 24 april van dat jaar aan Gerrit Hogeboom voor het maken van dit hek 250 gulden. Volgens het van deze werkzaamheden ook aangetroffen bestek: *tot het maake van een niuw houtte heck om het bleekvelt voor t Sintepieters Hof*, gaat het hier om het bleekveld aan de voorkant, dus aan de kant van de Turfhaven. Op de tekening van Pronk is het oude hek, dat toen werd afgebroken nog juist te zien. Het hek is samengesteld uit een zware eiken gronddeel van 4 bij 11 duim waarop in totaal 19 eiken palen, 4 bij 4 duim, hoog boven de grond 5½ voet. Over de palen een eiken bovenregel en ertussen regels, waarboven de aannemer: *... t traaliewerck moete rondt schaaven van goede greene ruyf latte sonder spindt of quade quaste of warigsteede.*

Tekening C. Pronk

(Westfries Museum)

Tussen de gronddeel en de tussenregel: *... de begazinge met lasse van 10 a 12 duym over malkandere.*

Uit het rekeningenboek nemen we ook het volgende over:

23 October 1734: *Aan Nanningh van Zuylen voor kalk en steen tot de nieuwe wal bij d Overtoom volg: rek.* 241.12.-
aan Jan Schagen metselaar volg. rek. 55.-

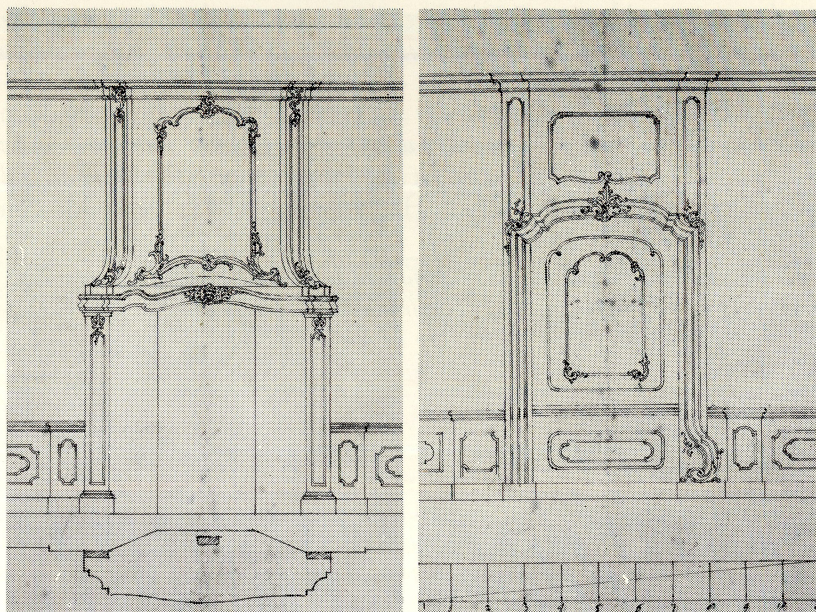
13 Juni 1739: *werd een nieuwe waskeuken gemaakt door Jan Berkhout en Jan Schagen voor* 817.-

Deze keuken werd gezet naast een reeds bestaande kookkeuken (de latere soepkokerij) ten noorden van het vierkant.

9 October 1741: *voor 't maken van een nieuwe muer in de Mostertsteegh en 't verlegge vant slegje, waarbij kosten voor de roijmeesters en steen bickers* 113.10.-

2 Juni 1742 *Aan de schilder Antony Hengstenburgh voor t schoonmaken en vernissen van de schilderijen inde zaalen* 39.2.-

Ontwerptekeningen wanden regentenkamer 1869 (foto Rijksd. Monumentenzorg)

vallen op de rechts onder aangegeven afwerking. Het werd een zeer fraai geheel, dat blijkens onderzoek in één kleur, rood, was geschilderd. Het rekeningenboek vermeldde hierover:

9 Juli 1768 Aan Job. Remmits en Zoon voor Goutleer
volgens rekening 236.9.8
aan Wijnand Stevens voor het behangen
van de kamer 24.6

Voorts zijn er dat jaar nog bedragen uitgegeven voor vier koperen kandelaars, waar na aftrek van de prijs van 18 pont ingeleverd oud koper voor werd betaald 4.-.8

En in October naast betalingen aan verbouwingen een rekening betaald aan Dirk Langeraat Junior voor een spiegel een bedrag van 90.-.-

3 Nov. 1769 Aan Daniel Renes voor het beschilderen
van het Blaffon (plafond regentenkamer) 175.-.-

Hij maakte de plafondschildering met allegorische voorstelling van Abundantia, de Romeinse Godin van de overvloed en Mercurius, de God van de handel, en symbolen van St. Pieter.

Omstreeks 1770 is er voor de stoep voor de hoofdingang een copie van een prijsopgaaf met tekening gemaakt. Er wordt aangeboden:

Drie blauwe Aarduyne Sarken die samen lang zijn 38voet
yder breet 7 voet / houden in maat 266 voet / dik ses
duym / met de lijst van voren en 2 lijsten op de zijde
aangewerkt / bedragende de voet 22 st. 292.32.-

een blauwe drumpel van 14 a 8 d. lang 6 voet met een lijst
van voren bedragt 9.-.-

Voor transportkosten en leggen van de stoep, het ver-
wijderen uit de oude- en herplaatsen in de nieuwe stoep
van een bestaand ijzeren hek berekent men dan nog 50.-.-

Of het werk uitgevoerd is moet ik betwijfelen, want het is niet vermeld bij de betalingen en bovendien liggen er in 1882 (tekening Meijer) vierkante hardstenen tegels. In 1777 is er wel een rekening van beeldhouwer Reynier Spruyt, maar het werk aan de stoep zou steenhouderswerk zijn geweest.

De betalingen in deze eeuw aan verbouwings- en onderhoudswerken, meerdere malen enkele duizenden guldens belopend, komen jaarlijks in het betaalboek voor. Maar ook het onderhoud van de oudjes kostte geld. Meestal kochten zij zich in het tehuis in, middels in obligaties en pandbrieven belegd geld. De regenten hebben, vooral het laatste kwart van de eeuw, vele hiervan ingelost. Ook op andere wijze probeerden zij de inkomsten te verhogen, zoals in februari 1771 wanneer zij verhoging krijgen van het jaargeld voor in de aan het Oude-mannen-en vrouwenhuis verknochte bewaar- en verbeterplaats voor innocente en gedebancheerde personen, gemeenlijk genoemd het Vierkant.

Maar alle inlossingen, verhogingen en verzoeken om steeds meer subsidies ten spijt, liep de schuldenlast zo hoog op dat in 1797 uitstel van betaling moest worden aangevraagd. En in 1798 gelastte het Provicioneel bestuur van Holland dan ook het opheffen van het Oude mannen- en vrouwenhuis.

DE 19e EEUW

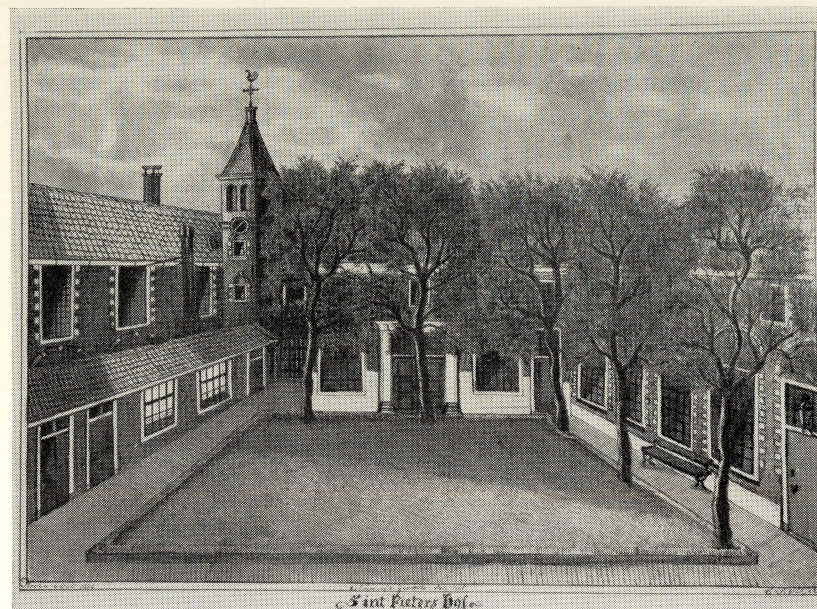
Helemaal zover is het niet gekomen, al maakte men wel een moeilijke tijd door. Eerstens werden op 8 april 1800 al het meubilair en zilver verkocht, en de bedienden, behalve de concierge, werden ontslagen. De gemeente steunde met vrijwillige bijdragen, waarbij zijzelf ook crediteur werd, en daardoor ook geen geld uitgaf aan eigenlijke crediteuren, die de rechten op de gebouwen hadden. De gemeente betaalde eveneens de weekgelden van de proveniers, waarvan er in 1798 nog 46 waren en die in 1832 zijn uitge-

storven. Daardoor kwamen er wel verhuurbare woningen beschikbaar, die ook weer enige inkomensvermeerdering gaven. In 1837 werd Jhr. mr. P. van Akerlaken enig administrateur en in de 25 jaar dat hij deze betrekking vervulde, zorgde hij er voor dat de zaken zich ten goede keerden. Hij begon met in 1838 een accord te sluiten met de crediteuren, waardoor voor de gebouwen althans een klein bedrag aan onderhoud kon worden besteed. Zijn tweede wapenfeit was om het in 1814 door het Rijk overgenomen dol- en tuchthuis betaald te krijgen. Dat lukte en in 1848 betaalde het Rijk 7000 gulden. Het geld werd gedeeltelijk belegd en voor de rest gebruikt als afbetaling voor gemaakte onderhoudswerken. In het hierbij behorende contract wordt ook door het Rijk overgenomen: 'ene inrigting tot uitdeling van warme spijzen'. Tevens dat de kosten van onderhoud van het spui (uit 1583!) en dienende tot zuivering der 'geheime gemakken' en riolen van het gehele gebouw, zullen zijn voor gemeenschappelijke rekening van het Rijk en de administratie van het St. Pietershof. Op de bij dit door notaris Carbasius opgemaakte contract behorende tekeningen, die bewaard worden in het hulpdepôt van de Rijksarchiefdienst te Arnhem/Schaarsbergen, zien we de oude indeling met in de N.W.-hoek een ingebouwde spiltrap, die later gesloopt is. Het Rijk betaalde verder geen onderhoud aan schuttingen en schoeiingen. Alle openingen die in verbinding stonden met het hof moesten worden afgesloten. Zo werd het Vierkant daardoor Rijksgevangenis. In deze periode heeft men ten noorden van het oude gebouw nog een aanbouw gemaakt, waarin de gestrafte militairen, de provoosten, tijdelijk werden opgesloten.

In 1848 zijn in de omstreeks 1692 langs het vierkant gebouwde gaanderij acht woningen ingebouwd, de zg. koophuisjes. Volgens Mr. A. van Akerlaken, in 1873, werden deze huisjes gratis ten gebruike afgestaan aan bejaarde weduwen en weduwnaars, tegen een inlage van f 60,— waarvoor hun per jaar f 6,— werd uitbetaald: *Het gesticht wordt beschouwd als eene instelling ter voorkoming van armoede en zal die bestemming in de toekomst moeten behouden.* Maar omstreeks 1902 ging men er toe over de huisjes normaal te verhuren. De huisjes waren minimaal van afmetingen en hadden hun toegangsdeur aan de binnenplaats. Achter deze deur was een portaal met daarnaast een bedstede. In het kamertje van ca. 3 bij 3 meter was een schoorsteen mantel met aan weerszijden een kast.

Omstreeks 1863 was de huismeester van het hof een zekere Tang. Hij was steenhouwer van beroep en had zijn werk- en opslagplaats op de zolder boven de vendu-zaal. Vermoedelijk woonde hij aan de

Schilderij C. P. Visser 1892

(foto Rijksdienst Monumentenzorg)

Baanstraat. In de voorgevel van no. 30 in die straat is nog een gevelsteen van hem aanwezig. Na hem komt de huismeester Tinkelenberg, die in 1880 wordt opgevolgd door de al eerder genoemde J. V. Meyer. Deze bracht bijkans het hele Pietershof vrij accuraat in tekening. We hebben er veel en dankbaar gebruik van gemaakt, en zijn tekeningen en ontwerpen, gemaakt in opdracht van de regenten, dienen met zorg te worden bewaard.

Toen in 1888 de vendu-meester stierf besloot men de zaal in te richten met drie woningen, daar de behoefte aan meer bejaardenwoningen groeide. Eén van de eerste bewoners van deze woningen was C. P. Visser. Hij maakte van het Sint Pietershof een aantal schilderijen en tekeningen, waarvan enkele werden tentoongesteld in de 'Boterhal' bij de 'Noordhollandse naïeven' (1972).

Eveneens was in 1888 de huismeester Meyer doende de gaanderijen op te knappen. Daarbij werd ook een aantal consoles door hem vernieuwd, welke hij voorzag van een jaartal. In dit jaar is een aantal betimmeringen uit de houten zaal, welke als magazijn werd ingericht, alsmede uit de venduzaal naar het in 1877 gereedgekomen Westfries museum overgebracht. Ook andere onderdelen en inventarisstukken, waarbij een console uit een der genoemde gangen, waren hierbij.

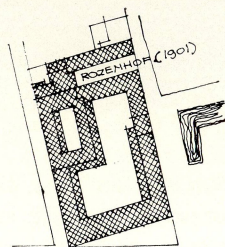
In 1894 werd de gang op de verdieping van het gebouw aan het

Dal doorverbonden met die van de westvleugel. Twee jaar later kwamen op de zolder boven de v.m. Venduzaal vier woningen gereed. Daarvoor moest de steenhouwerij dus verdwijnen. Als laatste feit van deze eeuw kan nog worden vermeld het plan van de architect Stoutjesdijk om de noordelijke vleugel aan de binnenplaats geheel te verbouwen. Door het overlijden van deze architect ging dit plan niet door. Hij liet echter wel een tekening na van de toenmalige bestaande toestand, die een goede indruk geeft van het weliswaar erg verbouwde, oudste bouwwerk uit 1583.

NA 1900

Door zijn opvolger, de architect J. van Reijendam werd een geheel nieuw plan ontworpen. De werken bestonden volgens de bestekomschrijving uit: het amoveren van een gedeelte van het St. Pietershof (de noordelijke en in feite oudste vleugel aan de binnen-

1926.
FIG 1e

plaats dus) en het bijbouwen van 13 woningen. Voorts het verplaatsen van het inundatie riool (1583) en het maken van een tweede binnenplaats met afsluithek aan de Spoorstraat.

De verplaatsing van het riool hield ook in dat een deel van het oude riool moest worden opgegraven en afgebroken, waardoor ons thans een belangrijk stuk informatie ontbreekt over het aantal oorspronkelijk hierop aangesloten geheime gemakken.

Het Rozenhof werd gebouwd door de aannemer F. van Tetterode, blijkens een contract van 2 augustus 1900. Het bouwwerk moest op 1 december daarna glas- en waterdicht zijn en op 1 april 1901 voor de eerste maal worden opgeleverd. Van de in 1880 al eens verbouwde soepkokerij, welke nu werd gesloopt, bleven de koperen ketels en het ijzerwerk het eigendom van de 'Vereniging tot uitdeling van warme en voedzame spijzen'.

Eveneens in dit jaar werd de in slechte staat verkerende gevel uit 1617 aan de Spoorstraat geheel vernieuwd. Deze gevel, evenals die aan de Mosterdsteeg, was in de 19e eeuw al bepleisterd. De

nieuwe gevel werd een erg eigentijds bouwwerk en werd met weinig begrip voor de oude bestaande bebouwing neergezet.

In de notulen van een vergadering van de regenten van 11 mei 1909 lezen we dat door een onbekend gebleven gever twee olie- en stropakhuizen aan de Spoorstraat aan het hof werden geschonken. Hier zijn toen drie woningen gebouwd. De kap op de grote midden schoorsteen van de vleugel aan het Dal werd in dit jaar gesloopt; de windwijzer, in de vorm van een schip bevindt zich nu in het museum.

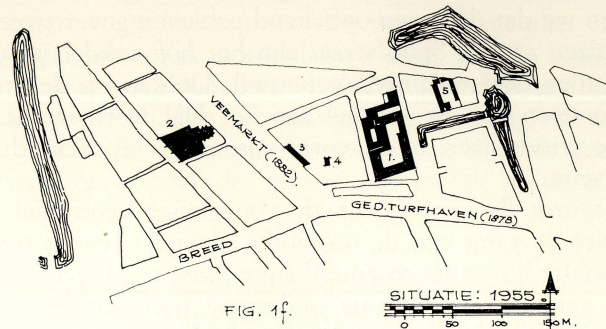
In 1922 wordt de gang boven de voormalige venduzaal doorverbonden met de gang van de oostelijke vleugel. Tevens worden op de droogzolder boven de regentenkamer twee woningen ingebouwd. De gevel aan de binnenplaats onderging hierdoor een wijziging, door het verplaatsen en bijmaken van enkele ramen. In de jaren 1925, 1929 en 1932 werd door de vereniging 'Oud Hoorn' aan het Sint Pietershof een aantal verbeteringen aangebracht.

Sinds november 1923 was het gemeentebestuur in onderhandeling met het Departement van Oorlog om de gebouwen van de rijks- en militaire gevangenis, het Vierkant, in bezit te krijgen voor uitbreiding van het Sint Pietershof. Het in Hoorn gevestigde garnizoen was overgeplaatst naar Amersfoort. Het gemeentebestuur stelde aan de raad voor om een ruil aan te gaan met het Rijk: de gebouwen van het huis van arrest met de cipierswoning te ruilen voor een dubbele woning Onder de Boompjes, hoek Pakhuissteeg, welke woningen dan op kosten van de gemeente dienen te worden verbouwd. Voorts om aan het college van regenten van het hof, wanneer de ruil doorgaat, het gebouwencomplex om niet over te dragen, onder voorwaarde dat door de regenten de kosten worden gedragen van de vernieuwingen en verbeteringen, welke nodig zijn om de beide woningen geschikt te maken voor het doel dat het Rijk ermee beoogt. Tevens om aan de regenten een lening te verstrekken, tegen 3°/_o en voor 40 jaar, om bovengenoemde kosten te dekken. Toen dit alles rond was, werd op 28 januari 1926 in café 'de Witte Engel', de aanbesteding gehouden voor: het verbouwen van het huis van Arrest en de cipierswoning, alsmede het wijzigen van de aansluitende delen van het Pietershof. Met dit laatste wordt de wijziging van de zg. koophuisjes bedoeld.

Langs de binnenplaats in het Vierkant werden, na de sloop van de cellen, gangen gemaakt, terwijl langs de westvleugel een gang werd bijgebouwd. De overige ruimte werd benut voor het inrichten van: beneden zeven woningen, alsmede het vergroten van de acht koophuisjes en op de verdieping tien woningen. De voormalige woning van de bewaarder werd mede in de verbouwing betrokken.

1. SINT PIETERSHOF.
2. NOORDEKERK (v.a. 1426).
3. PEETHUIS (1830); ARMENWEEESHUIS (1688); KAZERNE (1795); GARAGEBEDRUF.
4. TIMMERMAANS GILDEHUIS (1630).
5. CLAES STAPEL'S HOF (1682).

DE RESTAURATIE EN HERINDELING

Toen na het in werking treden van de monumentenwet van 1961 ook het Sint Pietershof in het monumentenregister was opgenomen, na eerst al in 1923 op de voorlopige lijst te zijn geplaatst, bevatte het complex 97 wooneenheden, welke niet meer aan de voor bejaarden geldende wooneisen voldeden. De bouwkundige toestand was door ouderdom en de vele verbouwingen zeer slecht. De brandveiligheid was minimaal: voldoende ontvluchttingsmogelijkheden ontbraken en de brandbaarheid was groot. Iedere woning had zijn eigen stook- en kookgelegenheid. Een groot aantal van de woningen stond leeg en ongebruikt.

Op 3 augustus 1961 werd aan de architect de opdracht verstrekt om een restauratie en herindelingsplan met een kostenraming op te stellen. De taak was veelomvattend. Om tot goed functionerende wooneenheden te komen was het noodzakelijk om zoveel mogelijk twee bestaande woningen samen te voegen tot een. Daardoor werd het aantal eenheden tot nagenoeg de helft teruggebracht, hetgeen in de exploitatie minder gunstig was. De woningen dienden te worden voorzien van een eigen toilet, douche en keuken. Als algemene voorzieningen moesten worden aangebracht centrale verwarming, een lift en een oproepinstallatie, de elektrische-, water- en rioleringsleidingen moesten geheel worden vernieuwd. De brandpreventieve voorzieningen vereisten veel aandacht. De vele nog aanwezige waardebolle binnenbetimmeringen werden geïnventariseerd en zoveel mogelijk gespaard en in de verbouwingen opgenomen. Tot de restauratiewerken aan de gebouwen behoorden o.m. de herstelwerken aan de kappen, goten en de ramen alsmede het metselwerk van de gevels. De beganegrond vloeren moesten grotendeels worden

vernieuwd. Hierbij werden de gangen weer van oude tegels en plavuizen voorzien. Ook de regentenkamer was dringend aan restauratie toe. Toegevoegd werd een recreatiezaal in de gebouwen achter het Rozenhof, aan de kant van de Mosterdsteeg.

Het is een lange en moeizame aanlooptijd geworden, waaraan het verkrijgen van de nodige financiën en de daaraan annex zijnde eisen (van de diverse instanties en overheden) niet vreemd zijn. Toen in 1968 alles nagenoeg rond was om te beginnen werden de voorgenomen plannen bijna te niet gedaan door de stichting 'Lieven de Key', die zich opwierp als koper voor het complex. Het contact met deze stichting wekte niet het vertrouwen dat zij de rehabilitatie volgens de ingeslagen weg zou volbrengen, waardoor deze onderhandelingen werden afgesloten.

De op 7 mei 1968 goedgekeurde begroting beliep een bedrag van f 2.022.000,—, waarvan f 1.275.000,— als zuivere restauratiekosten werden aangemerkt. Tijdens de werkzaamheden zijn de kosten nog aanmerkelijk gestegen, deels vanwege de nog slechtere toestand waarin het complex verkeerde, deels ook door de opgetreden loon- en prijsstijgingen. In augustus 1971 waren de totale kosten opgelopen tot f 3.167.000,—, waarvan f 2.055.000,— restauratiekosten.

De gemeenteraad van Hoorn voteerde voor de restauratiewerkzaamheden de volgende kredieten:

voorbereidende werkzaamheden	f 62.500,—	(12- 7-'66 en 14-2-'67)
restauratie werken 30%	„ 382.500,—	(18-10-'68)
restauratie werken 30%	„ 267.500,—	(10-10-'72)

Voorts werd een garantie voor geldlening verstrekt tot een totaal van f 1.765.000,—.

Het Rijk en de provincie Noord-Holland zegden toe resp. 40% en 8% van de restauratiekosten, terwijl voor woningverbetering door het Rijk en de gemeente Hoorn totaal f 146.985,— wordt bijgedragen.

Het ziet er naar uit, dat bij de eindafrekening deze bedragen, om bovengenoemde redenen, wel weer iets hoger zullen uitkomen.

Op 11 maart 1969 volgde de eerste werkbespreking, waarna in juni een aanvang werd gemaakt met de werkzaamheden. Het werk werd in regie uitgevoerd en in verschillende fasen verdeeld. De eerste fase startte als een proefobject en omvatte de vier nieuwe woningen in en boven de voormalige venduzaal. Hierbij kan als bijzonderheid worden opgemerkt, dat het wezen van de vroegere zaal is teruggebracht door de scheidingsmuur tussen de gang en de

woningen op de begane grond niet meer tot de verdieping te laten doorlopen. De verbouwing van de woning van de huismeester was al iets eerder van start gegaan. Van de gevel aan de Spoorstraat werd een gedeelte van de fundering hersteld en werden de ramen voorzien van een meer passende verdeling. De volgende fasen werden steeds voorafgegaan door de herstellingen van de kap en de goten. Hierbij is, als gevolg van de aanleg van de centrale verwarming een aantal overbodig geworden schoorstenen weggelaten. Twee schoorstenen op het gebouw aan het Dal zijn echter zoveel mogelijk in oude staat hersteld. Het houtsnijwerk aan de dakkapellen is geheel overeenkomstig het oorspronkelijke werk vernieuwd. Van de regentenkamer werd de plafondbeschildering gerestaureerd; het goudleerbehang ondergaat eveneens een restauratiebeurt, maar zal vermoedelijk niet tegelijk met de overige werkzaamheden klaar zijn. De kamer werd weer in zijn oorspronkelijke rode kleur geschilderd.

In de oostelijke en later ook in de westelijke vleugel van 1617, werden op de verdiepingvloeren enkele lagen plavuizen aangetroffen, waarover later weer een houten vloer was aangebracht. Plinttegels uit het begin van de 17e eeuw, die op de eerste laag plavuizen waren gezet toonden aan dat men toen ook op de verdieping op stenen vloeren woonde. De later aangebrachte lagen lieten de plinttegels verdwijnen, voorzover deze niet eerst werden weggesloopt. De op deze wijze aangetroffen grote hoeveelheid tegels stelde ons in staat in veel vertrekken en met name in de gangen weer plavuizen vloeren aan te brengen. De interieurs van de oost- en westvleugels, alsmede die van het gebouw aan het Dal, vereisten veel aandacht en zorgvuldige behandeling. In verband met het vergroten van de woningen moesten bouwmuren verdwijnen en doorbraken worden gemaakt. Bedstede-wanden zijn in hun geheel teruggezet, waardoor de kamers groter werden en anderzijds de bedsteden werden verkleind tot nuttige kast-ruimten. De best bewaard gebleven stookplaatsen en schoorsteenmantels zijn op hun plaats gebleven. Van een aantal restanten is in de westvleugel een woning geheel in 17e eeuwse toestand gereconstrueerd, compleet met het keldertje onder en de insteek boven de bedstede en met een bijbehorende schouw en ingegraven doofpot. In de gang op de verdieping van deze vleugel is een tweetal tegelnisjes hersteld. Een daar aanwezige schouw, welke eertijds een zaalruimte verwarmde, is eveneens gerestaureerd. Overwogen is nog om de uit omstreeks 1693 daterende gang langs het vierkant, welke in 1848 met de koophuisjes werd ingericht, weer als gang te herstellen. Helaas moest deze ruimte echter benut blijven

voor woningen. De toevoegingen zijn zo gemaakt, dat de mogelijkheid om naar de oorspronkelijke situatie terug te keren aanwezig is. Ook het groen geschilderde plafond van deze gang is niet verwijderd. De in 1926 op de binnenplaats van het vierkant gebouwde gang kon thans ook niet meer worden gemist. In de woning ten noorden van het vierkant is een hoog- en laagspanningsruimte ingebouwd.

De wanden van de recreatiezaal, welke is ingericht in een bestaand gebouw ten westen van het Rozenhof, zijn bezet met de vele aangetroffen restanten wandtegels uit de verschillende bouwperiodes. Deze tegels, die niet alleen van verborgen of te slopen muurgedeelten werden verwijderd, maar ook door ontgravingen ten behoeve van de bouw te voorschijn zijn gekomen, zijn door de dagelijks opzichter de heer A. Zijp verzameld. Een woord van waardering voor zijn werk op het gebied van de onderzoeken naar de bouwgeschiedenis, de daartoe nodige ontgravingen en het vastleggen van de gegevens, is hier op zijn plaats.

Ook het Rozenhof en de drie woningen aan de Spoorstraat zijn in de verbouwingsplannen betrokken, zodat het Sint Pietershof thans 50 moderne bejaarden woningen omvat.

De tuin van de binnenplaats is in de vorm gehouden, waarin ze omstreeks 1748 werd aangelegd. Bij de toegepaste beplanting is getracht zoveel mogelijk die planten te gebruiken, waarvan bekend is dat ze ook in de 18e eeuw voorkwamen.. De beide pompen, aangesloten op de onder deze binnenplaats aanwezige regenwaterreservoirs, zijn hersteld.

Het aan de tegenwoordige eisen aanpassen van de woningen in het Sint Pietershof is een verantwoorde zaak geweest voor de leefbaarheid van de bejaarden, die er zullen wonen. Maar ook het handhaven en restaureren van die gebouwen en bouwwijzen (met name in de binnensteden en dorpskernen), welke wij uit het verleden hebben geërfd, dragen in grote mate bij aan de leefbaarheid van de omgeving.

Zaandam, januari 1973

Geraadpleegde literatuur en bronnen

- Th. Velius, *Chronyck van Hoorn*, 4e druk verm. door Seb. Senten, Hoorn 1740.
C. A. Abbing, *Geschiedenis der stad Hoorn*, Hoorn 1842.
S. Drost, *Geschiedkundig overzicht van het Kruisberenklooster te Hoorn*, in geschiedkundige bladen 2e jrg. 5e afl.
J. C. Kerkmeyer, *De historische schoonheid van Hoorn*, Amsterdam 1946.
Cl. Bruins, *Noordhollandsche Arkadia*, 1732.
A. van Akerlaken, *Aantekening nopens de stadsriolen te Hoorn*
A. van Akerlaken, *Het Sint Pietershof*, Hoorn 1873.
H. M. van den Berg, *De Nederlandse Monumenten van geschiedenis en kunst: deel VIII*, 2e stuk, Den Haag 1955.
Gemeentearchief Hoorn.
Westfries Museum Hoorn.
Rijksarchief Haarlem.
Hulpdepot rijksarchiefdienst Schaarsbergen.
Centraal bureau voor genealogie.

Verantwoording

De restauratie en de verbouwingswerkzaamheden stonden onder leiding van de architect D. Fledderus te Enkhuizen, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.
Hoofdopzichter de heer B. Hoogeboom.
Dagelijks opzichters/tekenaars de heren A. Zijp en Th. Kaandorp.
Tot de belangrijkste aannemers en onderaannemers behoorden:
Hoofdaannemer: E. Nannings en Zn. N.V. te Hoorn; uitvoerder de heer J. M. J. van Gent.
Restauraties: Fa. V. Hakhoff te Hoorn.
Schilderwerk: Fa. G. C. M. Würth te Hoorn.
Adviesbureau voor de technische installaties: P. Deerns N.V., Amsterdam.
Technische installaties: Fa. P. J. Schermer te Hoorn en Fa. van der Lee te Hoorn.
Restauratie goudleerbehang regentenkamer: Centraal Laboratorium, de heer J. van Soest te Amsterdam.
Restauratie plafondbeschildering regentenkamer: Van Bohemen te Den Haag.
Tuinaanleg: P. Takken te Hoorn.

Veel dank zijn we verschuldigd aan de heer en mevrouw Dingeman Korf voor de deskundige adviezen en de hulp bij het sorteren en plaatsen van de oude tegels in de recreatiezaal.

Bestuursamenstelling

Het college van regenten was bij de eerste officiële bespreking over de voorgenomen restauratie met het college van Burgemeester en Wethouders, als volgt samengesteld:

voorzitter : A. Otter
secretaris : H. H. J. Schulte
penningmeester: R. van Nus
leden : Mevrouw G. H. A. Ligthart-Rijkenberg
N. C. R. van Dijk (later voorzitter)

Thans bij het gereedkomen van het werk is deze:

voorzitter : J. P. Karssen
secretaris : K. van der Lee
penningmeester: S. Schermer
leden : de dames G. H. A. Ligthart-Rijkenberg en
Y. G. de Leur-Broekens.